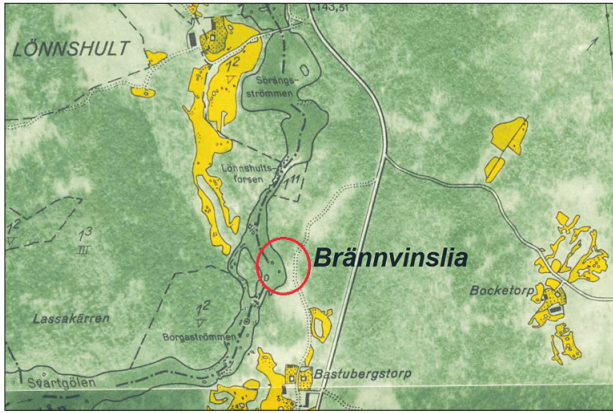

Boxholms kommun har cirka 5 200 invånare. Östgötapendeln, tågförbindelsen mellan Tranås och Norrköping, stannar i Boxholm.

BOXHOLM

Det finns ingen vägvisning till Brännvinslia och namnet finns inte med på några kartor. Här är dock platsen inringad på den ekonomiska kartan från 1948.

Svartåns vatten strömmar fram vid Brännvinslia och det är väldigt vackert och idylliskt. Det finns många vackra platser utmed Svartån i och utanför Boxholm.

Längs vägen från Boxholm mot Ulrika, strax innan Daniels-hammar, ligger Enshult, en gård där det brändes brännvin helt lagligt fram till 1914.

Brännvinslia, en oas vid Svartån

Olaglig utskänkning av Enshultabrännvin gav platsen dess namn

BOXHOLM (LT)

Bara lite drygt en kilometer söder om Timmeröbadet i Boxholm finns en liten idyll intill Svartån som kallas för Brännvinslia. Det är en populär rekreationsplats, tillgänglig via Östgötaleden eller med bil, men man kan ju fundera över platsens namn. Nej, namnet beror inte på att boxholmare gillar att sitta och dricka brännvin vid denna fridfulla plats, namnet har en mer spännande historisk koppling.

Nära Ormaryd och ungefär tio kilometer öster om Nässjö har Svartån sin källa. Åns totala längd på sin väg till Roxen är 165 kilometer. I Ekeby hembygdsförenings skrift, "Ur Ekeby sockens hävder" nummer två, påstås att Svartån en gång i tiden har kallats Laetha.

Det finns flera enormt vackra platser utmed Svartån i Boxholms kommun, och det har också kommunledningen insett. I Timmerö är Svartån bred och ganska lugn och i det natursköna området har ett nytt bostadsområde växt upp. Lite längre uppströms är det mer fart på vattnet och det finns flera namngivna platser, även om namnen inte är så allmänt kända.

Räknat från Timmeröbadet och upp mot Tolhemsbron finns platser som kallas för Sörängsströmmen, Lönnsul-taforsen, Borgaströmmen, Svartgölen, Rövaretorgsgölen och Pilströmmen. Det finns en plats mellan Sörängsströmmen och Borgaströmmen som nog är känd hos de flesta boxholmare och den kallas för Brännvinslia!

Förr tog landsvägen från Boxholm mot Malexander en ganska krokig bana och strax norr om Bastebergstorp (Boxholms brukshundklubb) gick vägen fram helt nära Svartån. Det är en väldigt vacker plats med bord, bänkar och eldplats och Östgötaleden passerar dessutom platsen. Brännvinslia är ett väldigt populärt be-

söksområde, mycket för att det är så vackert med Svartåns starkt strömmande vatten bland stenar och omkullfallna träd, och man kan ofta se Strömstaren sitta och niga på någon sten. En minst lika stor fördel är ju att Brännvinslia är en väldigt lättillgänglig plats. Det finns dock flera vackra, trevliga och ganska lättillgängliga platser mellan Laxberg vid Sommen fram till tätorten Boxholm, till exempel vid Rövaretorp (nära Skyttebo), vid Jansbo, vid Laxberg, samt cirka 500 meter norr om Laxberg på åns västra sida, där man kan få en stor-slagen utsikt över Svartån.

Men åter till Brännvinslia. "Lia" i namnet kommer av liden vilket är ett gammalt namn för backe eller sluttning, och brännvin i namnet härrör sig från den tid då boxholmarna samlades på denna plats för att dela på den tunna brännvin som de köpt vid gården Enshult.

Severin Fredriksson har räddat mycket information om Enshults bränneri och om törstiga boxholmare till eftervärlden, och från hans anteckningar kommer mycket underlag till denna artikel. Enligt Severin så hade ägaren till gården Enshult förvärvat tillstånd till brännvinsbränning på livstid. Detta betydde att tillståndet varade så länge innehavaren eller hans maka levde. På detta sätt blev Enshults bränneri kvar långt efter att andra brännerier på grund av ändrad lagstiftning måste läggas ned. I Enshult brändes brännvin till 1914.

En av staten utsedd kontrollant, ofta en militärperson, skulle se till så att inga olagligheter förekom, varken vid tillverkningen eller vid försäljningen. Brännvinet som framställdes skulle tappas i tjänliga ekfat som rymde minst 250 liter eller 100 kannor, samt säljas i parti om minst ett sådant fat.

Att köpa en dylik brännvinstunna kostade som regel 250-275 kronor, det var väldigt mycket pengar vid den tiden. En bonde måste sälja två eller tre kor för att få ihop så mycket pengar.

Bord, bänkar och eldplats finns alldeles intill Svartåns forsande vatten vid Brännvinslia. Det är lätt att förstå att Brännvinslia är en populär plats att besöka, den är både vacker och lätt att nå.

Men problem är ju till för att lösas så man gick ihop några personer och skamlade ihop tillräckligt med pengar, något som alltså inte var tillåtet! Brännvinstunnan hämtades till någon gård under nattens tysta timmar då lagens väktare sov, och så delades innehållet broderligt.

Sen fanns det ju de som hade det ännu sämre ställt och som inte kunde köpa mer än till exempel en kanna av varan. Från 1855 motsvarade det gamla rymdmåttet en kanna 2,617 liter. Det innebar ju att det behövdes väldigt många människor som slog sig samman om en tunna på 250 liter brännvin. Man spred då ut ryktet att "de hade fått en kalvko i Enshult" och råmjölk fanns att köpa på en viss plats.

Den som fått uppdraget att inköpa brännvinstunnan måste ju ha pengar med sig till bränneriägaren. Det löstes på så sätt så att de som ville ha del av "råmjölken" placerade sina tomkärl på en viss angiven plats och i kärlet låg betalningen. När så ombudet fått in tillräckligt med pengar så köptes en tunna som fraktades till den angivna platsen där fördel-

ningen skedde, och det kunde vara till Brännvinslia.

Djungeltelegrafen var effektiv, ur buskar och bergsskrevor kom beställarna av den destillerade drycken, men sen försvann de lika stilla och tyst. Men det påstås att ett stycke bort hade de ofta svårt att låta bli att smaka på varan...

Nykterhetsfolket och de fri-religiösa såg med fasa hur den beryktade "råmjölkshämtningen" pågick. Brännvinet ställdes till besvärigheter i hemmen och på vägarna, och det fanns också de som inte drog sig för att ha brännvin med som färdkost vid julottebesöken.

Länsmannen och fjärdingsmannen beslöt sig för att sätta stopp på olagligheterna. Vid bränneriet hade man rent mjöl i påsen, de hade ju levererat hela fat till angiven plats och mot kontant betalning, allt enligt Kungliga majestäts och kronans befallning. Så nu gällde det att granska "de törstiga". En överenskomst gjordes med nykterhetsfolket, de skulle underrätta lagens väktare när "råmjölksuttaget" skulle ske. Men detta kom till motpartens kännedom och de

kom då överens om att "råmjölkshämtningen" skulle ske en dag senare än vad som tidigare sagts. När så lagens väktare kom åkande i sin fina hästvagn, då förekom ju inget olagligt...

Påföljande kväll och natt kunde brännvinstunnan delas ut, detta utan att någon kom och störde.

Länsmann förstod snart att han blivit lurad och då måste andra metoder tillgripas för att stävja ofoget. Då tog man till utfrågningsmetoden.

Vid ett bondkalas där länsmann var en av gästerna tog far i huset fram den fina fyrkantiga flaskan med kungens namnchiffer på, och då anade länsmannen att det inte stod rätt till. Han frågade därför barskt. "Hur har du kunnat skaffa detta?" Svaret kom rappt. "Jag gör som kommissarien och patron, jag köper ett fat själv."

Vid en rättegång var en misstänkt uttagare av brännvin från Enshult kallad till rätten och han förhöordes och fick frågor om en annan misstänkt uttagare av brännvin. Domaren undrade om den mannen är

känd och den utfrågade svarade "Jo, det är han. Men han har nyligen rest till Amerika."

Claes-Göran Olson minns en historia som Harald Teike berättat. Det var rättegång om förmodade olagligheter i samband med utskänkningen och en av de anklagade, som naturligtvis hävdade sin oskuld, ombads att namnge några personer som skulle kunna intyga hans ärlighet. Vederbörande räknade då upp en hel hopar med folk men när rätten kollade upp saken befanns alla vara döda! Rättens ordförande utbrast upprört:

– Men snälla du, alla du räknar upp är ju döda!

– Ja, NU ja, svarade den anklagade.

Trots att mer än hundra år har gått sedan utdelning av Enshultabrännvin fördelades intill den vackra platsen vid Svartån så lever namnet kvar. Namnet Brännvinslia är djupt rotat hos boxholmarna, och säkerligen kommer även kommande generationer boxholmare att kalla platsen för Brännvinslia.

Text och bild:
KLAS JOHANSSON